

HEMBYGDEN

Medlemsblad för
Upplands Väsby Hembygdsförening

Nr 1 Februari 2010
Årgång 39

Innehållsförteckning

Ordföranden har ordet.....	3
Program -feb-maj.....	4
Hedlunds historier.....	5
Domböckerna berättar.....	7
Carl Jonas Louis – kallad Love Almqvist.....	9
Wäsby Verkstäder.....	11
Ur Siléns praktiska bibliotek.....	13
Almqvistaren.....	14
Mer om avrättningsplatser.....	15
Ännu fler smek- och öknamn i Wäsby.....	15
Backspegel.....	16
Om spelmansstämmor och annat.....	18
Illustrerade ordspråk och talesätt.....	19
Husmanskost.....	20
Hetvägg och andra semlor.....	21
Hantverk från förr.....	22
Osynlige Bengt.....	23
N:o 78.....	25
Fattigvård på 1700-talet.....	27
Lösning till julkorsord 2009.....	29
Korsord 1-2010.....	30

Där inget annat anges har fotona tagits av Inga Lisa Gustafsson.

www.upplandsvasbyhembygdsforening.se

För innehållet i artiklarna svarar respektive författare.

Ansvarig utgivare: Inga Engdahl • Layout: Tryckpunkten (e-post: tryck.en@telia.com).

Tryck: Wäsby Tryckeri. Tryckt med miljövänlig färg och miljövänligt papper i 800 ex.

Ordföranden har ordet

Jag sitter i ett vykort!

Nej, jag sitter vid köksbordet i Runby Nedra, Hembygdsgården.

Det är i början av januari och det har alldeles nyss blivit ett nytt decennium.

Vadå vykort?

Jo, inte sedan 2001 har vi haft en snörik jul och nyår.

På gårdstunet är det handskottat och granriset ligger framför trappan.

Solen tittar fram under några timmar och det gnistrar när snöflingorna singlar ned från träden runt tunet. Vykort – inte sant?

Så här i början av året tar planering mycket tid för oss i styrelsen. Allt skall vara klart till årsmötet; dokumentation av året som gått och presentation av förslag till det nya årets verksamhet.

Vi kommer i år att söka bidrag för att ta hand om vårt ”nya” hus – Magasinet. Staten ställer 30 miljoner kronor till förfogande för ett projekt man kallar Hus med Historia.

För att få del av bidraget skall renoveringen ske så att allmänheten kan komma och se hur och vad man gör.

Vi skall göra en vårdplan för huset och börja med att på gammalt vis nyttillverka fönster och fönsterluckor.

El behöver vi också dra in i huset.

Trevligt är att det vi gör kommer att synas och höras tydligt eftersom Magasinet ligger så centralt på gården.

Huset skall vi sedan använda till utställningar om bygden. De tre socknarna i kommunen har en lång historia som är värd att berättas för gammal som ung.

Det projektet kommer att ta mycket av tid och kraft i anspråk men utan bidrag kommer det inte att bli av. Då får Magasinet stå där som förut, tomt och tyst.

Ett beslut som styrelsen tog sent i höstas och som kan påverka vår ekonomi är att vi tills vidare inte hyr ut Ladugården för privata fester.

Orsaken är att det kan bli för ljudligt för sent på kvällen för de som bor i närheten.

På sista sidan kan du läsa mer om uthyrningsvillkoren för Ladugården.

Den 20 mars genomförs föreningens årsmöte i Ladugården. Se kallelse på annan plats i tidningen.

Förutom årsmötesförhandlingar så kommer vi i år att bjuda på både sång och musik. Och fika så klart!

På årsmötet är det viktigt att medlemmarnas vilja kommer till uttryck, därför vill jag uppmana er att skriva in i almanackan den 20 mars kl. 1300 i Ladugården då vi i styrelsen har allt klart och årsmötet kan börja.

Ha en bra vårvinter och varmt välkommen till föreningens årsmöte!

Kjerstin Björkman
ordförande

Upplands Väsby Hembygdsförening inbjuder:

BOKLOPPIS

vid hembygdsgården

lördagen den 20 februari

kl 13 - 15

**Romaner, deckare,
spänning, äventyr, barnböcker,
och facklitteratur**

Kaffe & semlor

**Kom
och
fynda!**

Hembygdsgården: Hagvågen2/Pukslagargatan

Upplands Väsby Hembygdsförening inbjuder:

**Upplands Väsby
Hembygdsförening**

Årsmöte

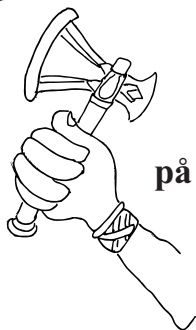
Hembygdsföreningens medlemmar kallas härmed stadgeenligt till ordinarie årsmöte i ladugården lördagen den 20 mars kl 13 i ladugården.

- Birgitta Söderström och Ulrik Bodén underhåller
- Kaffeservering

Verksamhetsberättelse, bokslut och revisionsberättelse tillhandahålls på årsmötet eller rekvideras från sekreteraren. Eventuella motioner skall vara styrelsen tillhanda senast tre veckor före mötet.
Välkomna!

Hembygdsgården: Hagvågen2/Pukslagargatan

Upplands Väsby Hembygdsförening inbjuder:

**Väsby
på bronsåldern**

**Mikael Söderlund från Gunnes gård
berättar om bronsåldersfolket i trakten.**

**Söndag 28 mars kl 13
i ladugården, Hembygdsgården.**

Kaffeservering

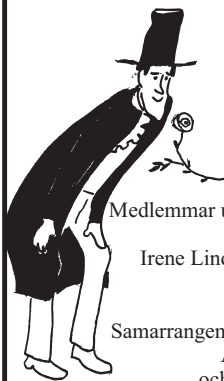
Hembygdsgården: Hagvågen2/Pukslagargatan

Upplands Väsby Hembygdsförening inbjuder:

Carl Jonas Love Almqvist

Litterär salong på biblioteket

**Onsdagen
den 31 mars
kl 19-21**

Medlemmar ur Almqvistsällskapet
och skådespelarna
Irene Lindh och Måns Westfelt
medverkar.

Samarrangemang med biblioteket,
ABF Seniorakademien
och Bibliotekets Vänner

Hembygdsgården: Hagvågen2/Pukslagargatan

Upplands Väsby Hembygdsförening inbjuder:

Rumbyätten-
en spännande
stormannaätt i
tidig medeltid

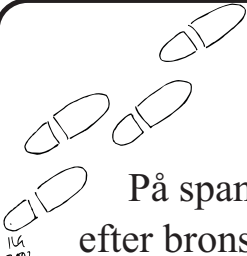
Föredrag av Mats Lejdeby

Söndag 18 april kl 13
i ladugården, Hembygdsgården.

Kaffeservering

Hembygdsgården: Hagvägen2/Pukslagargatan

Upplands Väsby Hembygdsförening inbjuder:

På spaning
efter bronsåldern

Söndagen den 2 maj

Vandring med Kjerstin Björkman
till Runsa fornborg.
Samling kl 11 vid Runsas parkering
Ta med matsäck!
Anmälan till Kjerstin Björkman tfn 590 320 82

Hembygdsgården: Hagvägen2/Pukslagargatan

Upplands Väsby Hembygdsförening inbjuder:

Miljödagarna 2010

Hus med historia.

Se gammal
renoveringsteknik
i sädesmagasinet.

Hus och bodar
öppna.

Station för
cykelfrämjandets
miljötramp

Kaffeservering

Lördag - Söndag
24-25 april kl 11-15
vid Hembygdsgården
Samarrangemang med Upplands Väsby kommun

Hembygdsgården: Hagvägen2/Pukslagargatan

VÅRSTÄDNING

på Hembygdsgården
Vi städar ute och inne

Lördagen den 8 maj
kl 10-13

Kaffe & smörgås serveras

Lennart Hedlund, född och uppvuxen i Upplands Väsby, har lovat ge Hembygden några glimtar av sina barn- och ungdomsminnen. Här kommer den trettiotredje av

Hedlunds historier

Jag kom att tänka på tiden 1935-1940 och skomakerierna i Väsby. Ett sentida som finns idag, är det i Pyramiden, men där är ju mycket mer; försäljning av skor, ur, batterier o.a., men även skomakeriarbeten som utförs bra. Skomakaren säljer även väskor och tillverkar nycklar.

När jag var grabb fanns tre skomakare; det var Berglund, Lundberg och en vars namn jag aldrig kom underfund med, men han kallades alltid för Haltbolinken på grund av ett lyte.

Han drev sitt skomakeri där nuvarande Lyktvägen 2 är belägen, och han hyrde lokalen av Hedmans. Lokalen var, som de flesta skomakerier ganska mörk, liten och inpyrd av beck o.a. som användes i arbetet. Och där fanns även den lilla avbalkning, som var skomakarens sovplats.

Skomakaren var ganska liten, säkert inte längre än 1.60, skallig och hade glasögon, som skulle kallas för föregångare till dagens Beatlesglasögon. Som yrkesman var han väl anlitad och hade han sagt en dag då skorna skulle vara klara, var det så.

På fredagarna tog han emellertid lite ledigt, rakade sig, tog på söndagskostymen, och med käppen i hand reste han till stan, kanske för att få lite annan mat än den man såg i matlådan han hade framme, då man kom dit.

Nästa skomakare var Lundberg, som höll till på tomten till dåvarande telefonstationen, då belägen i korset av nuvarande Optimus- och Finspångsvägen, och nästan nere vid Finedal, som låg nere vid Centralvägen.

Lundberg är inte mycket att orda om, han var som de flesta, skötsam och ordentlig och hade inga speciella egenskaper, som man lade på minnet. Duktig yrkesman var han också.

Den tredje att minnas är Berglund, som hade sin rörelse i egen villa belägen på Väsbyvägens fortsättning mot stationen och Rickard Erikssons, då man passerat dagens Tegelvägen.

Lokalen var, som de andra mycket mörk, och skorna låg i ordning samlade på hyllorna. Hade den dag kommit, då man skulle hämta skorna, plockade Berglund upp ett par från vilken hylla som helst, visade dem och frågade: är det de här?, och var det inte så, provade han samma procedur med nästa hög o.s.v. När han plockat upp 8-10 par utan att träffa rätt, fick man beskedet att återkomma nästa vecka, många gånger med samma dåliga resultat, men så småningom fick man dock skorna med sig hem.

Och så litet om skomakaren. Han gick alltid omkring med en gammal brun hatt, som sett sina bästa dagar för 20 år sedan, och ett skinnförkläde, som också det hade åtskilliga år på nacken, och det gick han ute på byn med, ungefär som dagens män går med Gandhiskynke. Detta gällde då han t.ex. gick till den närbelägna Konsumbutiken eller till Konditoriet.

Priset på en halvsulning har jag inte lyckats ta reda på, men med hänsyn till lönerna, bör det ha legat på mellan 3:- och 5:-, vilket var högt då.

En annan sak, som jag kom på lite sent. På den här tiden skulle nästan alla förstärka sulningen med tå- och klackjärn, vilket gjorde att många grabbar trodde sig vara efterföljare till Fred Astaire, men jag hörde aldrig talas om någon i detta sammanhang.

Skomakarmästare J.V. Berglund 1966. Foto: Väsby Nytt

Domböckerna berättar

Ur ortens äldre kriminalhistoria

Brännvinet – en förmån eller förbannelse?

Så här lät det i riksdagen, då ortens adelsmän debatterade brännvinsfrågan. 1741, då riket stor inför ett krigsutbrott.

Gyllenberg på Odenslunda:

- Jag anser att det bör förhindras, att brännvin nu införes i landet, sedan förbud mot brännvinsbränning har beslutats.

1742, då allmogen jäser av missnöje över kriget och dess olyckor, som de ger herrarna skulden för.

Gyllenberg på Odenslunda:

- Brännvinsförbudet hade sädens sparande till ändamål. Dock är det i närvarande tider dags att beakta begäran om lättnader härutinnan, helst som största missbruket blivit förövat av inhysesjon med flera sådana som bor i backstugor, men ej hemmabrukare. De senare borde nu därför lämnas tillstånd att bränna utan någon cinsumtionsavgifts erläggande.

1746, då brännvinet åter var på tal.

Schechta på Vilunda: - Jag håller styvt på friheten för en var att få bränna till sitt eget husbehov. En fördel för lantushållaren i synnerhet är det att han ”kunde giva folket brännevin till frukost samt i det stället spara annat i hushållet och därjämte nyttja dranken åt creaturen.”

Samme talare: - Bönderna känna sig på ”det ömmaste” berörda, när brännvinet taget ifrån dem.

Ungefär vid samma tid dog en torpare under mystiska omständigheter (Grönhagen under Smedby i Fresta socken). Var det mord – eller kanske självmord? I senare fallet skulle han ej få begravas i kyrkogårdens vigda mull.

Saken rannsakades enligt lag, och begravningen fördröjdes i två månader. Häradsrätten såg sig till slut kunna konstatera, att Jan Andersson ”icke genom någons vållande döden ljutit, utan, som det synes, av någon egen oförsiktighet vid

brännvinssupningen, som han nyligen förut tycks ha överflödat uti.”

”Rätten fann därför skäligt, att denna döda kropp av ärligt folk och på vanligt sätt måtte begravas, men med den åtskillnad, att det måtte ske avsides i kyrkogården, androm till någon förvarning att för slikt oordentligt leverne sig till vara taga.”

Slagsmålet vid Glädjen den 14 september 1741

Det var på kvällen vid sju-åttatiden, som krögarhustrun i Pickhus fick höra, att något bråk pågick i Glädjen och att hennes man som hon väntade hem från stan hade blivit överfallen och illa knivskuren. Dahlmanskan beväpnade sig med ”en störända eller kävling, vid pass en aln lång,” och skyndade dit...

Vad som hade hänt var, att Dahlman, som var något drucken, hade fått skjuts med en bondhustru som hade kommit körande med sin kärra. Just vid Glädjen hade han fått anledning att stiga av ett ögonblick. Men här hade Sven Wetterström en krog, som konkurrerade med Pickhus. Wetterström kunde inte glömma örfilar, som han fått av Dahlman.

När han fick se Dahlman stående vid vägkanten, medan bondhustrun höll in hästen, gick han dit och ryckte pipan ur munnen på honom och klev sedan upp i kärran och satte sig på Dahlmans plats och pockade på att få åka med. Det var så bråket började.

Bondhustrun såg slagskämparna under vilt handgemäng dra sig inåt torpstugan. Då hon följde efter, kunde hon se ”hur Dahlman blödde i ansiktet och neder på kläderna.”

Ännu när krögarhustrun anlände pågick den vilda leken. Och nu skulle hon hjälpa sin man! Wetterström sökte skydd bakom en säng, men blev framdragen vid håret av Dahlmanskan och slagen med störändan. När rannsaken hölls i Vallentuna några dagar senare, visade han upp ”en stor hop huvudhår” som han skulle ha förlorat vid detta tillfälle. Dahlman blev länge liggande

sjuk men tillfrisknade.

Slagsmålet vid Pickhus den 30 december 1751

Det var årets näst sista dag. Från Stockholmshållet närmade sig två vägförande. Och vid Pickhus krog blev de vittne till ett vilt slagsmål. Vad de såg var, att ”åtskilliga karlar” höll ”tillsammans i en knippa” – och vidare såg de ”pigana Cajsa Andersdotter med ett vedträ slå i högen.” Cajsa var pigan hos Dahlman i Pickhus.

Dessa vittnen blev då så förskräckta, att de ”tänkte på huru the skulle slippa väl förbi efter oväsendet stod straxt bredevid landsvägen”, varför de skyndade sig allt vad de kunde. De märkte då, att pigan hade lagt vedträet” uppå sin arm och nu gråtandes bad then onda besitta them som så pyntade hennes husbonde. Vilka de kämpande var, kunde vittnena inte urskilja. Det var en klunga om fem eller sex grå- och blåklädda män, som brot-

tades och slogs; och de kände ej igen någon mer än krögaren Nils Dahlman som hade ”en randig nattrock på sig.” Själva var de bara två - och det bör väl ej förtäckas dem, att de inte vågade ingripa i detta vilda kaos av stridande.

Men Dahlmanskan var där och tiggde dem att göra det. Dahlman var då mycket illa därän, och vittnena intygade efteråt, att de hade sett ”mycken levrad blod” i nattrockens snören, ”liksom man slaktat kreatur.”

Bättre lycka hade hon med ett annat vittne, - en bonde som satt kvar inne i krogstugan, men hade varit med och sett hur bråket började; det hade nämligen börjat därinne. Till honom hade hon ropat: - Kom ut och fräls min man! Nu var han en av kämparna i klungan. Dahlman blev frisk även denna gång, men länge svävade han mellan liv och död.

Valberedningen ska före

årsmötet 20/3-10 hitta ersättare till avgående ledamöter och ersättare och andra funktionärer i vår förening.

Du som kan ställa upp eller känner någon lämplig kandidat – kontakta valberedningen

Anna-Liisa Bergman 070-469 92 71

Jane Korpi 590 339 65

Leif Welander 590 843 19

Carl Jonas Louis – kallad Love Almqvist

Född den 28 november 1793, död den 26 september 1866. Blev nästan 73 år. Dog i Bremen på väg hem. Varnades av sin halvbror i ett brev: Kom inte hem. Polisen kommer att gripa dig.

Bor hos en familj Henke under namnet Carl Westerman. Bor i Bremen under ett år. Tas in på ett sjukhus och dör där. 1901 förs hans stoft till Solna kyrkogård. Han vilar i den Gjörwellska familjegraven.

Korta data:

Föddes i Stockholm på Drottninggatan 77 – huset rivet idag.

1796. Love var då tre år, flyttade familjen till Sätra i Eds socken. Fadern var krigskommissarien Carl Gustaf Almqvist. Troligen hade fadern ett politiskt engagemang och sympati, som inte passade efter Gustav III:s död 1792. Fadern var bl.a. kamrerare vid Haga slott, där han ombesörjde avlöningar och andra räkenskaper, som vissa år uppgick till 100.000 riksdaler Banco. 1798 fick fadern lämna sin tjänst vid Haga.

Fadern blev en driftig jordbrukare, först på Sätra och senare på Antuna. Dit flyttade fadern 1806. Love var då 13 år gammal.

Loves mor, född Gjörwell, gifte sig med fadern 1791. Hennes namn var Brite Lousie Almqvist. Hon var då 23 år. Modern blev inte gammal. Hon fick flera missfall och dog troligen i lungdot den 6 augusti 1806, endast 38 år gammal.

Då hade familjen flyttat till Antuna. Fadern skulle fyra år senare gifta om sig med Agneta Altén, som var dotter till prosten i Ed.

Loves styvmor ordnade litterära kvällar på Antuna. Love började skriva egna små pjäser som spelades då. Love var nu 17 år.

1808 tog Love studenten i Uppsala efter privata studier i hemmet. Han fortsatte studera i Uppsala och blev magister 1815, 22 år gammal.

1815 utnämndes han till kanslist i ecklesiastikdepartementet. Samtidigt tjänstgjorde han som informator i Stockholm hos en familj Hisinger, där han stannade till 1820, 27 år gammal.

Love hade nu lämnat Antuna. Förhållandet mellan honom och fadern hade förändrats till det sämre. Fadern tyckte att sonen blivit en galenpanna, som inte ville ägna sitt liv åt ämbetsmannakarriären.

Nu lite om Loves tilltänkta hustru: Maria Andersdotter Lundström. Hon var dotter till en bryggare och statkarl på Edsberg i Sollentuna. Hennes far dog när Maria var 14 år. Bryggaränkan kom dragande till Antuna 1810 med sina två barn, den ena Maria var född 1797.

Marias mor dog något år senare. På Loves en-trägna önskan togs Maria in i familjen på Antuna, där Maria fick se till Loves tre halvsyskon. Love hade förälskat sig i Maria. I mars 1824 skulle han gifta sig med sin Maria i Skillingamarks kyrka i Värmland. Love var då 30 år.

Nu kan man skönja

C J L Almqvist, Litografi av A J Salmson 1843

författaren Carl Jonas Love. 1824 ville han förverkliga en dröm att leva i ett idealiserat bondekooperativ. Det var fyra vänner som planerade ett nytt liv uppe i Köla socken i Värmland. En av dem var Gustaf Hazelius (Arthur Hazelius fader). Kölasonen Jonas Waern hade kommit med förslaget.

Det blev nog ett fiasko för Love. Initiativtagaren Jonas Waern kom aldrig med till Värmland.

Love köpte ett hemman, Graf, i Köla 1824. Där byggde han en enkel timmerstuga och flyttade in med Maria 1824. Han jobbade med timmerhuggning, slåtter, skörd och linodling. Han fick pröva på en torparens strävsamma liv. Det hade han nytta av senare i sitt författarskap.

I april 1825 fick han en son, Ludvig.

Han ledsnade snart på jordbruket och satt mest inne och skrev. 1825 lämnade han torpet åt sitt öde. Det hade sina skäl. Hans far hade kommit på obestånd. Han hade gått i konkurs och på faderns begäran ropade Love in Antuna gård på exekutiv auktion 1825.

Själv tog han arbete som lärare på Krigsskolan Karlberg och Nya Elementarskolan i Stockholm. Där blev han rektor 1829.

1837 prästvigdes Love i Uppsala 44 år gammal.

1843 gick Antuna för alltid ur släkten Almqvist. Love sålde gården till kammarherrinnan Steuch, född Pauli, för 30.000 RB.

1846 avled hans fader Carl Gustaf Almqvist. Han hade intill 1843 delvis skött gården Antuna. Han bodde efter 1843 och till sin död på Agneslund. Gårdens namn är efter hustrun Agnes (eller Agneta) Altén.

Efter faderns död skulle Love bara ha fem år på sig att vara verksam, dels som författare, dels i olika ämbeten. 1851 skulle han, 58 år gammal, fly från sitt hemland.

1846 får han fast anställning som skrivare i det av Hierta ägda Aftonbladet. Han hade också planer före sin flykt att köpa Aftonbladet. Han hade dessförinnan fått bekymmer. Uppsala domkapitel hade varnat honom för det som stod i hans böcker ”Det går an” och ”Marjam.”

Love var ju prästvigd och som sådan fick man på den tiden hålla tungan rätt i munnen.

1846 fick han dock ett förordnande som regementspastor vid Kongl. Livbeväringen.

1851 kom dråpslaget. I juni lämnade han landet så fort han kunde med den tidens kommunikationer. Han lämnade sin Maria och sina barn under förevändning att han skulle åka med båten till Uppsala. Istället tog han Örebroåten Mälaren. I Örebro tog han diligensen till Vänern och ångfartyget Västergötland till Göteborg.

Via diverse kuskar tar han sig på några dagar till Halmstad. Där ordnar han ett utrikespass.

Sedan åker han med landsvägsskjuts vidare till Helsingborg. Här fick han plats på en mindre båt till Köpenhamn. Nu var det den 19 juni 1851. I åtta dagar hade han varit på flykt. Nu hade han lämnat Sverige. Under tiden var han efterlyst som misstänkt för reversförfalskning och mordförsök på en procentare på Kungsholmen, ryttmästare Johan von Scheven.

Hans egen tidning Aftonbladet hade en stor artikel om hans underliga försvinnande. Stockholms polismästare efterlyste den kände författaren för ett förhör. Den tidens teknik gav Love ett förspårning. Via Danmark och olika diligenser åkte Love till Bremen. Den 1 juli samma år tog han en båt till Amerika.

1851. Han var nu 58 år gammal och skulle vistas utomlands resten av sitt liv.

Han bodde mest i Philadelphia, där han förde en tynande tillvaro, fattig och beroende av välviljan hos människorna på Mrs. Nugents pensionat. Där blev han litet av alltiallo, bar väskor, sprang ärenden etc. Han lär ha gift sig med pensionatsinnehavaren. Hans Maria överlevde honom och dog 1868.

Loves två barn dog båda barnlösa; sonen Ludvig 1886 och dottern Maria Lovisa 1893.

Allan Andersson

Wäsby Verkstäder

1903 lades grunden till det vi idag kallar Upplands Väsby. Fram till dess var orten helt präglad av jordbruk. Järnvägen kom 1866 och några få hus uppfördes vid stationshuset. I övrigt var det bara åkermark runt stationen.

Disponent Anton Tamm, verkställande direktör på AB Optimus i Stockholm, köper 1903 gården Stora Vilunda i Wäsby och beslutar sig för att uppföra ett mässingsrördrageri – Wäsby Verkstäder – på de nyinköpta ägorna.

Vilundas mark sträckte sig från Wäsbyån i väster till Brunkebergsåren i öster, från Stora Wäsby i norr till Antuna i söder. Invid järnvägsstationen tänker Tamm bygga sin nya fabrik.

ca 1904

Wäsby verkstäder, Wäsby

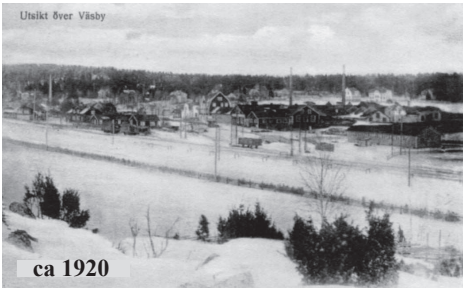
Tamm, som tidigare varit verksam vid Skultuna bruk, tar med sig en del yrkeskunniga arbetare från Skultuna till Wäsby för att snabbt få i gång produktionen.

Det kom att bli ortens första industri, för tillverkning av metallrör och mässingsdetaljer. Wäsby Verkstäder blev en underleverantör till Optimus i Stockholm, som behövde dessa detaljer till sin tillverkning av fotogenkök.

Den tredje augusti 1903 togs det första spadtaget till den nya fabriksanläggningen, 100 meter svdväst om järnvägsstationen. Det blev en

ca 1915

gamla husen klarade sig. Även genom den stora utbyggnaden av området under 50- och 60-talet lyckades de röda husen överleva ända fram till våra dagar.

maskinhall med enkla plankväggar på grova träreglar. Isolering saknades helt och det fanns inget innetak. Den första byggnaden stod i riktning utmed järnvägen och höll måttet 14x35 meter. Vid midsommartid 1904 hade man hunnit så långt att man kunde börja installera de första maskinerna.

Verksamheten växer snabbt och flera hus tillkommer. Mellan 1903-1916 uppför Anton Tamm de övriga byggnaderna, som ingick i de röda trähusen som fanns invid busshållplatserna vid stationen, i kvarteret Messingen. Det handlade om gjuteri, smedja, ett maskinrum för den ångmaskin som drev transmissioner och bormaskiner m.m. Ett litet badhus och omklädningsrum tillkom också samt en del kontorsutrymmen.

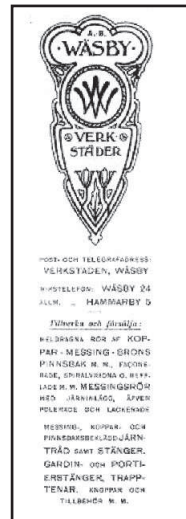
Samtliga hus från tiden 1903-1916 fanns bevarade till 2009. En stor brand i februari 1946 ödelade en annan del av fabriksområdet, men de

Det finns ytterst få industrimiljöer från den här tiden kvar i Stockholmsområdet. Interiört hade inte mycket av den ursprungliga inredningen bevarats, men exteriört skildrade området med sina många bygghus hela industrins historia och var därför på många sätt unik.

Den ursprungliga fabrikslokalen från 1903 låg litet inklämd mellan de olika röda huskropparna. Wibergs Åkeri hade en servicehall för sina lastfordon i Väsbys allra första industribyggnad.

Födelseplatsen, vaggan till "Den Moderna Småstaden" stod kvar till 2009. Nu är allt rivet. Endast dokumentationen kvarstår.

Fotosammanställning och text: Roland Storm

Ur Siléns praktiska bibliotek

I serien "Siléns praktiska bibliotek" utgavs 1909 en samling "Huskurer", d.v.s. "lättfattliga anvisningar gifna af läkare, huru man bör förfara vid lindrigare sjukdomsfall samt i svårare fall, till dess läkare hinner anlända."

Hembygden kommer att fortsättningsvis återge vissa av dessa huskurer och allmänna råd i förvisning om att det är nyttigt läsning för envar.

Fotsvett.

Det har förut allmänt ansetts, att en rikligare fotsvett, som varat en längre tid, icke utan fara för hälsan skulle kunna fördrivas. Läkarna äro dock numera af den åsikten, att detta är ett miss-tag, hvadan intet hinder möter för, att den däraf besvärade försöker att blifva den kvitt.

Till den ändan har man i främsta rummet att iakttaga den omsorgsfullaste renlighet, alltså ofta, helst en gång om dagen, tvätta fötterna med ljumt vatten och tvål, helst kamfervtål; vidare bör man helst begagna strumpor af ylle, som vid behof böra bytas om ända till tre gånger om dagen.

Om dagarna har man i strumporna ett ströpulver bestående af 5 gram salicylsyra, 10 gram vinsyra, 10 gram borsyra, 25 gram zinkhvitt och 50 gram talk. Eller också kan man hvar tredje dag strö i skodon en knivspets pulvriserad garfsyra. Båda dessa medel äro särskildt att anbefalla, om fotsvetten är illaluktande.

Ett annat, mycket anlitadt medel, som äfven användes i tyska armen, består i att man efter att hafva tagit ett fotbad och väl torkat fötterna penslar dem med 10 %, men om huden är späd med 5 % kromsyra; eller ock kan man taga fotbad, som icke får räcka upp på huden på fotryggen, i

2 % kromsyrelösning, som sedan efter hand ökas till 5 %. Härigenom blir huden torr och hård. Om skafsår eller andra sår finnas på fötterna, bör man dock icke behandla dem med kromsyra.

Ett kraftigt verkande medel är också, att man på kvällen tar under 10 till 15 minuter ett fotbad i en del rå saltsyra och fyra delar vatten; blandningen får icke räcka upp på fotryggen och icke användas, om hudlösa ställen finnas på foten. Om man börjar känna smärta, afbrytes genast badet.

På en del apotek kan man äfven erhålla liquor antihidrorrhoicus och förfara därmed enligt den anvisning som åtföljer hvarje flaska. Satsen kostar 5 kronor men räcker då också hela kuren.

Frostknöl, Frostsår.

En frusen lem må icke genast utsättas för värmen. Om den endast hvitnat af kölden och icke företer sår, gnider man honom med snö, till dess han blir röd och återfår känseln.

Om en lem så angripits af köld, att den är mörkblå, saknar känsel, eller om å densamma hudlöshet, blåsor och sår uppstått, får stället alls icke beröras; man ger då massage med väl oljade händer i flera timmar, om så erfordras. Härvid strykes jämnt och stadigt (icke på ställen med underliggande ben!) från närheten af den frusna lemmen åt hjärtat till, alltså uppför vaden, om tårna äro frusna o.s.v., för att återställa blodomloppet.

Mot den brännande smärta och de stickningar, som sedan plåga kännas i lemmen, använder man omslag af blyvatten eller stryker man på citronsaft eller ock en lösning af alun. Stället skyddas med något fettämne såsom vaselin eller lanolin eller någon olja (icke fotogen!), om man måste vistas ute i det fria; om blåsor eller sår förefinnas, användes borvaselin eller blyhvittsalfva tillsatt med

något kamfer.

Mot envist kvarstående rodnad i huden användes ettdera af ämnena kamfersprit, terpentin, citronsaft, 4-procentig saltsyra eller 5-procentig alunlösning; påstrykningarna däråf göras flera gånger om dagen, men vid sveda endast en gång. Om huden spricker, eller om sår uppstå, täckes med fett.

Härda ock huden genom att tvätta honom med spritblandadt vatten. Man akte sig noga för ny kylning och hastiga temperaturväxlingar. Tina aldrig upp en kylskada framför brasan.

Om knölar och sår länge kvarstå efter en kylskada, måste framför allt stället noga skyddas för köld, skodon och handskar vara vida och varma. I öfrigt fortsattes med den behandling, som ofvan angifvits.

Från klåda på nätterna kan man befria sig genom att på aftonen bada hand eller fot, där frostknlarna vanligen befinna sig, i ett varmt afkok på valnötsblad; man torkar därpå lemmen, gnider in

den med kamfersprit och strör till sist på den ett pulver af 10 delar vismut och 90 delar stärkelse. Efter ett nytt liknande bad på kvällen bestrykes knölen med en lösning af 50 delar glycerin, 50 delar rosvatten och 10 delar garfsyra, aftorkas åter och pudras till sist med det nyssnämnda pulvret.

Är det onda mycket envist och svårt, gör man bäst i att ju förr dess hellre anlita läkare.

Misstro alla som ofelbara utpuffade hemliga medel, ty den enda verkan de hafva är att berika sina tillverkare, om de icke därejämte, såsom merendels är fallet, också äro patienten till allvarsam skada. Fräknar kunna borttagas med sublimat och lanolin eller en salva bestående af hvitt precipitat, vismutnitrat, vax, hvalraf, 5 gram af vardera, blandadt med 10 gram mandelolja. Vid stark retning af huden påstrykes lanolin. Behandlingen förnyas, när fräknarna återkomma.

Lefverfläckar borttagas med samma medel.

Almqvistaren

Vad är väl Mannen utan Kvinna?

Och vad är Kvinnan utan Man?

Besvara det!

Ej saken alls är lätt att finna.

Det svar likväl jag giva kan:

att jag ej vet!

CJL Almqvist, ur Sesemana

Mer om avrättningsplatser

I förra numret av Hembygden berättades det om avrättningsplatsen Almare-Stäket, som hörde till Sollentuna härad och om några personer som avrättades där. Häkten fanns i Barkarby och Rotebro, men Sollentuna härads egentliga häkte låg i Wärsta. Sollentuna härad var stort. Det omfattade socknarna Ed, Sollentuna, Spånga och Bromma, alltså de västra och nordvästra partierna av Stockholms stad, Sundbybergs stad, Sollentuna köping samt hela Järfälla och västra delen av Upplands Väsby kommun. Almare Stäket låg i en utkant.

I Uppland fanns 36 avrättningsplatser. De som ligger närmast Upplands Väsby är, förutom Almare Stäket, 1) Benstocken, som var Husby Ärlinghundras avrättningsplats. Den är belägen vid Svartbäck/Svartkärret, vid nuvarande Arlanda flygplats långtidsparkering. Här avrättades den 28 augusti 1829 pigan Greta Stina Ersdotter för giftmord.

2) Danderyds skeppslags avrättningsplats, som inte bara är en utan tre stycken. Den första ligger vid Bålkärret öster om Kärrdal, den andra vid korsningen Arholmavägen och Gamla Norrtäljevägen i Enebyberg och den tredje finns i ett litet skogsområde i östra Kärrdal.

3) Gottröra kyrka. År 1311 brändes en man, Botulf, levande på bål utanför Gottröra kyrka. Han var dömd för kätteri.

4) Skånåla avrättningsplats. Belägen c:a en kilometer öster om trafikplats Nybygget och söder om Benstocken, Sigtuna kommun.

5) Vallentuna avrättningsplats. Platsen är bortschaktad och bebyggd. Belägen vid Vargmötesvägen och Galgbacksvägen i Rosendal norr om väg 268, Väsbyvägen, i Vallentuna kommun.

Om Stäkets galgbacke, även kallad Almare Stäkets afrättsplats och Almarestäkets skogs avrättningsplats, kan slutligen sägas att den sista avrättningen här skedde den 17 augusti 1864, då rånördaren Adolf Åberg halshöggs.

Avrättningarna var offentliga ända fram till 1867. På 1700-talet utdömde man dödsstraff för 68 olika gärningar och avrättningsmetoden var oftast halshuggning med efterföljande straff, t.ex. bränning eller stegling, då kroppen styckades och sattes upp på hjul som satt på en stolpe.

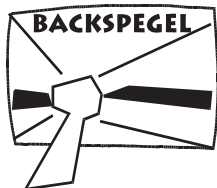
I Sverige avskaffades dödsstraffet först 1921.

Inga Lisa Gustafsson

Källa: Döden i skogen av Göran Lager

Ännu fler smek- och öknamn i Väsby

Aggris	Frillan	Knäcken	Sammy	
Ambulans-Pelle	Fyris	Kvicken	Sheriffen	Tok-Anders
Arne Johan			Sillmjölken	Tompa
Arne Lunkan	Gnäll-Janne	Osten	Skitibyx	Tora i Stjärten
	Gubben Wretman		Snacko	Ture Bagarn
Bamse	Gunnar Fiskarn	Pissifarstun	Snövit	
Bagar-Jerker		Pjatt-Nisse	Slampen	Väsby Vackraste
Benda	Kalle Rall	Pluntan		
Blarren	Kickan	Prutten	Tettan	Lennart Hedlund
Buffeln	Kist-Jerker		Timpa	

Hembygdsföreningen på biblioteket

En ljuspunkt i en för övrigt mörk november var Bibliotekets Familjedag med aktiviteter för stora och små.

Hembygdsföreningen hade engagerat sig och disponerade tillsammans med Bibliotekets Vänner ett "Väsbyrum", där man gjort en mycket ambitiös

Kjerstin Björkman bland utställningsföremålen

utställning av akvareller från de nu i stort sett rivna Messingskvarteren, redogörelser för arkeologiska fynd i trakten och böcker med lokal anknytning. Hugo Sabels och Christer Wiklunds Väsbyfilm från tidigt 80-tal visade där för fullsatt salong., Harry

Benny Johans Kapell

Öhman, eldsjäl från Fadderbyn, talade om sin nyutkomna bok, Mats Lejdeby berättade om Rumbätten och Finvidssönerna vars historia han forskat i.

Ute i entréhallen hade andra föreningar placerat sig. Där svängde också den thailändska dansgruppen liksom Väsby Folkdansgille om och man kunde lyssna till Benny Johans kapell, som spelade folkliga låtar från Väsbytrakten.

Utrangerade böcker från biblioteket kunde inhandlas för en billig penning och inne i själva biblioteket var det körsång av olika slag plus sagoläsning och ansiktsmålning för de yngre besökarna.

En välbesökt dag med trevliga arrangemang.

Inga Lisa Gustafsson

Öppet hus

hölls det på hembygdsgården andra söndagen i advent. Marschaller lyste upp gårdsplanen i det småregniga decembervädet och i mangårdsbyggnaden prydde en adventsgran salen och stearinljusen brann i stakarna.

Gun Bjurberg sjöng Taube-visor till eget gitarrackompanjemang och berättade litet mellan sångerna om Taubes liv och hur visorna kommit till.

Gun Bjurberg sjunger Taube

Kaffe och lussekatter var uppdukat i köket liksom glögg och pepparkakor och efter påtären kunde man titta in i mjölkammaren och fynda bland julsakerna och precis som i fjol kunde man förundra sig över att gullvivorna blommade i rabatterna andra söndagen i advent.

Inga Lisa Gustafsson

Grötfest 2009

Det sägs att omväxling förnöjer och i varje fall var vädret synnerligen omväxlande den 28 december, då grötfesten gick av stapeln. -2° och stor halkrisk vid inledningen, regn som övergick i snö under kvällen och -4° vid avslutningen, fortfarande med ishalka under snön.

Rajradderadderajraj

Inne i ladugården hade man förstås inte så stor känning av väderväxlingarna, där rådde värme i alla bemärkelser.

För att få ett nytt inslag i programmet gästades vi av teatergruppen ”Vi kommer”, som efter ett kort välkomsttal av undertecknad gav en föreställning, innehållande ”gamla godingar”, d.v.s. sketcher och kortare replikskiften, varvade med sångstycken. Ur sin ”jullåda” plockade man bl.a. fram ”Den svenska tanten”, ”Kvinnlig list”,

Bro Låtgille

”April, april” och annat roligt.

Bro låtgille underhöll med sedvanlig fart och

kläm och spelade både ”Rajradderadderajraj” och ”Skithusnisse” på allmän begäran.

Siv Rydén och Ingegerd Peterson stod traditionsenligt för grötkokandet och alla ansåg att 2009 års gröt var en god årgång. Så värst många grötrim hördes inte, vilket kanske beror på att

Minnet är kort
Livet är hårt
Idéer är svårt
Grötrim är sport

och vi får bättra oss med rimmandet ett annat år.

Allsång blev det till kaffet och kvällen avslutades sedvanligt med dragning i gratislotteriet,

Teater!

som lika sedvanligt innehöll både stora och små vinster. Mången grötätare kunde halka hemåt i vinterkvällen med något nyvunnet under armen.

Inga Lisa Gustafsson

Teater!

Om spelmansstämmor och annat

På den tiden vi hade folkpark kvar i Väsby anordnades spelmansstämma där åtminstone ett par gånger och det var hucklen och träskor från Knulp och Mah-Jongjackor och rätt så livat, som jag minns det. Många kända spelmän deltog, bl.a. den legendariske Ceylon Wallin. Ceylon stod med sin nyckelharpa i en grupp och spelmännen diskuterade vilken låt de skulle ta. Ceylon föreslog någonting, jag minns inte vad det var. ”Kan du den”, sa en annan harpspelare förvånat. ”Jaa”, sa Ceylon, ”och värre!”

Ceylon Wallin. Foto: Väsby Nytt

Spelmansstämmorna i folkparken dog ut och själva parken dog också ut så småningom, efter att lång tid ha varit invaderad av utsocknes raggargång, vars medlemmar pinkade i villarabatterna och sov i trädgårdsmöblerna.

I backen upp mot parken bodde Rut Andersson, ibland kallad Rutan, i ett häckomgårdat hus med pump och dass på gården. En natt, när det varit program i parken, landade en bil ovanpå häcken. Hur det kunde gå till vet jag inte, men den låg så flott ovanpå när vi kom dit. Rutan hade blivit förskräckt över det senkomna besöket och mobiliserat upp en del närboende i upphetsningen över

det ovälkomna intrånget.

Polis blev tillkallad och vi satt sedan några stycken och drack kokkaffe på brunsvatten i Rutans kök alltmedan det dagades. Ingen hade kommit till skada och bilen kom av häcken så småningom.

Spelmansmusiken fortsatte i andra former. Nisse Nordström, den ende kommunalanställda spelman vi haft, ledde spelmanskvällar i Suseboparken och i Dragongårdens vinterträdgård med inbjudna gäster. Då hördes låtar efter ”Gustav i gropen” och var Nisse på humör, så kunde han spela ”Byggnan”, ett ansträngande stycke som jag inte hört någon exekvera med sådan emfash och glädje sedan dess.

Ingen axlade manteln efter Nisse och man får ta sig till andra ställen om man har smak för

folklighet. D.v.s. vi har ju Apotekets Musikförening och spelmän och spelkvällar där, det har vi. Men som spelmansstämma är det väl kanske inte.

I höstas var jag på spelmansstämma i en grannkommun, som inte har gett upp utan försöker hålla liv i stämmotraditionerna. Eftersom detta är Uppland så spelade de flesta nyckelharpa, resten spelade fiol. Ett par dragspel, en cittra, en bas och en klarinett fanns också.

På spelmansstämma ser man aldrig några glittrande scenkläder, högklackade stövlar eller annat

Nisse Nordström med bröderna Sahlström i Dragongårdens vinterträdgård

bjäfs. Möjligtvis kan folkdräkt förekomma vid högtidliga tillfällen. Man kommer i urtvättade jeans, tjocka skor, rutig skjorta, pullover eller en för länge sedan urvuxen luvjacka och har yllemössa. Sen axlar man nyckelharpan/fiolon/dragspelet/cittran eller vad som finns till hands och river av en låt så hela lokalen gungar. Nyckelharpospelare trampar på stället, lyfter ena benet eller sparkar rakt ut, fiolspelare böjer rejält på knäna, kör stråken rätt upp i vädret och skuttar upp och ner när det passar. Sen spelas det Gånglåt från Äppelbo, Kärleksvalsen, Polkett efter Bohlin eller nånting i D-moll från Västerbotten efter Spel-Erik, som likt Fantomen verkat i Västerbottens inland i århundraden. På den tiden Spel-Erik spelade den där låten i Västerbottens inland, så var där så kallt att tonerna inte tinade upp förrän i april.

På spelmansstämma får man alltid lära sig något nytt och intressant, som man inte visste förut. Visste ni att den äldsta avbildningen av en nyckelharpa finns på Gotland? Från 1300-talet, i en kyrka. Förr var det änglar som spelade nyckelharpa – och ibland kan det nog vara så fortfarande – djävlar och grisar spelade flöjt och säckpipa. Det ni. På spelmansstämma spelar man multi-kulti och gränsöverskridande låtar, såsom Polkett från

Vittinge, Gärdebylåten eller Bingsjöpolska. Med gränsöverskridande menas länsgränser.

Vissa spelmän vill hellre stå i mindre grupper och spela för sig själva än att framträda för publik och måste trugas. I Uppland trugar man fem gånger och sen kommer dom, klungvis och spelar nytt och gammalt.

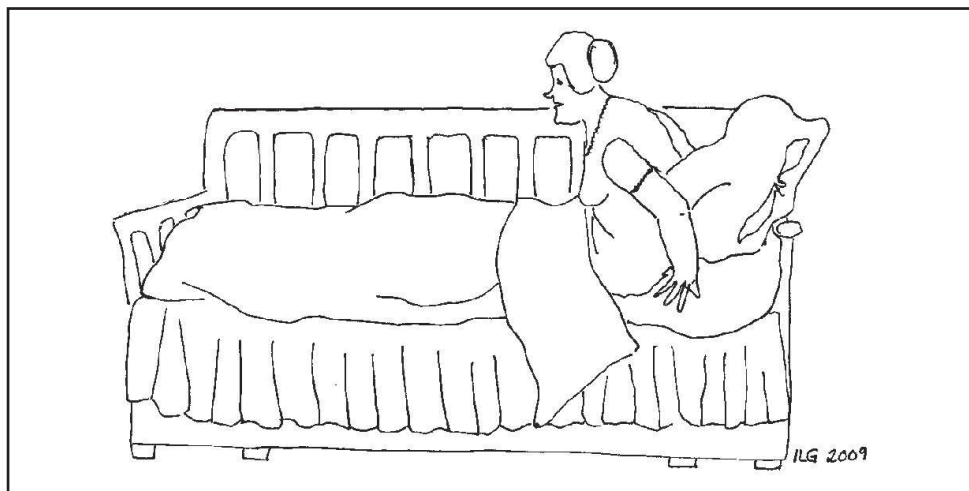
Många låtar har roliga namn, t.ex. Tandpetarn, Envisan och liknande, andra är uppteckningar efter August Brolin, Spel-Erik, Hjort-Anders m.fl., har namn efter orter och ställen eller har någon liten text man kan sjunga mitt i alltihop. Skänk en slant åt spelman, är en sådan.

Folkliga visor kan förstås sjungas utan ackompanjemang. I vistexter finns handfasta anvisningar om vad man kan göra med otrogna fästmän, enträgna friare, elaka kärringar och annat som kan vara bra att ha reda på.

Besök alla stämmor ni kan hitta. Kan man inte spela själv, så kan man lyssna. Att stiga in i folkmusikens värld är att få en injektion av kraft och glädje.

Inga Lisa Gustafsson

Illustrerade ordspråk och talesätt

Ack, den som låg, sa kärringen, satt i sängen.

Husmanskost

Vem lägger idag gula ärtor i blöt på onsdagskvällen och kokar soppa på torsdagen, trots att den soppan med lite mejram i blir mycket godare än den inplastade? Vem stugar själv bruna bönor till fredagens middag med stekt fläsk? Säkert inte många. Inte heller tror jag att man steker råakor i många unga hushåll, fastän det både är både billigt och gott.

Någon gång i mitten av nittonhundratalet började den gamla husmanskosten ersättas av färdiglagat, djupfryst och halvfabrikat. Yrkesarbetande kvinnor har inte tid att göra långkok på ärtor och bruna bönor, göra kålpudding och ostkaka. Influensen från främmande länder har blivit allt tydligare. Men nu, i början av 2000-talet, lyfter stjärnkockarna upp husmanskosten ur glömda djup. Det görs lite elegantare, köttbul-larna serveras inte med lingon och gräddsås utan smeten blandas med koriander och färsk ingefära och serveras med nudlar och chilisås. Men vad är vitlöksfrästa haricots verts med pilgrimsmusslor i japansk majonnäs med flygfiskrom mot sillbullar i korintsås?

Jag är på upphandlingsrunda en förmiddag i mars och ser ett berg av gul lök i grönsaksdisken. Problemet med mat till lunch blåser bort. Len vit sås med mycket hackad och försiktigt brynt lök, stekt fläsk och paltbröd! Men i hyllan där palten brukar ligga, finns ingenting. Jag frågar en ung man i charkdisken. Det tillverkas inte längre blodpalt, säger han, och jag tycker mig se ett uttryck av avsmak i hans vänliga ansikte. Så tråkigt, säger jag. Jag förstår att du tycker det, svarar han, och jag inser att jag i hans ögon är en kvarleva från självhushållningstiden, när man slaktade grisen hemma på gården, vispade blodet och bakade palt med rågmjöl och salt. Alldeles säkert har han aldrig känt den goda smaken av kokt paltbröds-kaka. Men jag ger mig inte och letar i bröddisken. Där finns ett paket med

paltbröd i sköra bitar, ungefär som tunnbröd. Jag bär hem det och kokar det, men riktigt som en rejäl paltbröds-kaka blir det ju inte.

Idag finns det oxsvans i affären. I motsats till allt annat nötkött är det billig mat. Jag bär hem ett paket och kokar soppa med grönsaker och en skvätt av mitt hemgjorda plockvin, som efter att ha glömts bort i sjutton år smakar som god sherry. När soppan har stått över natten, har buljongen blivit till klart, fast gelé. Jag ställer ut grytan på balkongen. Det här koket blir bara bättre av att stå och dra en eller ett par dagar. Min son och äldsta barnbarnet kommer på besök och jag bjuder på lunch. Först tänker jag ställa fram sopptallrikarna med varsin hel kota i, så att var och en får skrapa av köttet. Men nej, det kanske är för brutalt så här första gången. Jag skär rent köttet och lägger det tillbaka i soppan. Ändå ser Daniel misstänksam ut:

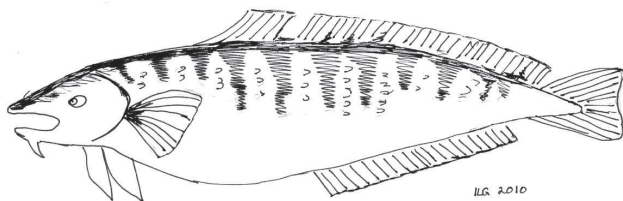
- Är det verkligen svansen? Kan man äta den?

Jag förstår att han tvivlar på att den här maten är riktigt hygienisk. Men soppan är god och när den är uppäten har mina gäster upptäckt att oxsvanssoppa inte bara är ätlig, den är en delikatess.

När fastlagstiden började, brukade min pappa komma hem med ett brunt paket från fiskaffären Lax & Fågel. Lake! En så ful och slemmig fisk, men så god. Det ligger tre lakar i fiskdisken, men jag har inte tid idag. Dagen därpå finns bara en kvar. När jag ber att få den, säger expediten:

- Och jag trodde aldrig att vi skulle bli av med de här fulingarna!

Har du aldrig ätit kokt lake? frågar jag. Han skakar energiskt på huvudet.

Då har du gått miste om något gott, som inte smakar som någonting annat, säger jag och glömmer i has-

tigheten att be honom få fisken. Det tar mig en dryg halvtimme att få av det hala, gulgråa skinnet, men till sist är fisken klar för grytan. Rommen får koka försiktigt i en egen kastrull. På med vetemjöl, en klick smör, vatten, kryddpepparkorn, salt förstås och ett lagerblad. Såsen reder sig och fisken vitnar. Den omisskännliga doften av kokt lake sprider sig i köket. Men den här delikatessen får jag äta ensam. Lake och lutfisk har jag inte kunnat övertyga mina barn om.

Den gamla husmanskosten är inte bara god. Den

lagas till största delen på råvaror, som inte har flugits eller fraktats på båt över halva jorden. Rotsaker och äpplen är förhållandevis så billiga att man kan kosta på sig att köpa inhemskt och ekologiskt. I morgon ska jag koka rotmos och servera med fläsklägg och skånsk senap. Till efterrätt blir det soppa på blandad frukt. Om inspirationen tryter, tar jag fram mammas kokbok med handskrivna recept. Den är en skatt att ösa ur. Numera när jag har tid, hör matlagning till nöjeslivet.

Gunnel Blücher

Hetvägg och andra semlor

Fastan börjar 46 dagar före påsk. De tre sista dagarna före fastan kallades fastlagen. Då hade man tillfälle att äta ordentligt och förbereda sig för fastan med fastlagskött och semlor, vetebullar i mjölk.

Semlor i varm mjölk kallades ”hetvägg” efter det tyska ”heisse wecken”, heta kilar. De första semlorna var ofyllda vetebullar i kil- eller korsform, som kokades mjuka i mjölk. Semlan är en kvarleva från katolsk tid, en tradition som vi behöll även efter reformationen. Varför vi behöll den vet väl ingen. Kanske Gustav Vasa också tyckte semlor var gott, annars hade han väl dragit in dem också. I varje fall finns semlan omnämnd i skrifter från 1500-talet. Ordet semla har sitt ursprung i latinets simila, som betyder finsiktat vetemjöl.

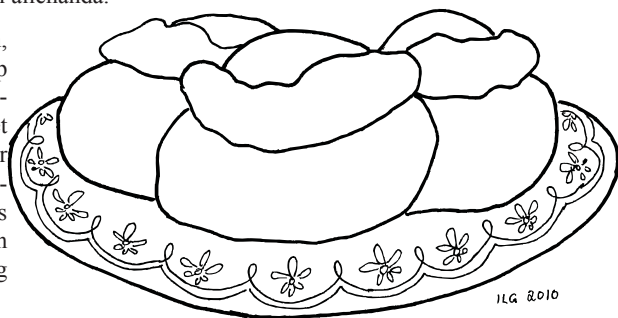
Nog behövdes det något att liva upp sig med i gråvintern. På den tiden rågbröd var finbröd, låg väl semlan nära frosseriets gräns – frosseri är en av dödssynderna. Men det var ju för att klara fastan man under fastlagen frossade i allehanda.

Att lägga ofyllda vetebullar i varm, saltad mjölk var ett sätt att mjuka upp och spåda ut torra matrester, t.ex. gammalt bröd. När semlan blev semla vet vi inte exakt. Kajsa Warg – och då är vi inne på 1700-talets första hälft – menade att semlans inkräm skulle blandas med grädde och mandel Vispgrädden under locket lär ha kommit någon gång efter första världskriget.

Hursomhelst är semlan ett folkkärt bakverk med lång tradition bakom sig. Vissa förändringar har den genomgått. Från att ha varit en kumminbrödbulle, kokt i mjölk, har den övergått till att bli en sorts bakelse. Kummin har ersatts med kardemumma och man försöker göra varianter på temat, typ saffrans-, likör-, blåbärs-, och napoleonsemlor. Dessutom har semmelsäsongen förlängts så att man redan långt före jul kan förbereda sig för fastan.

Den 12 februari 1771 dog Sveriges kung Adolf Fredrik efter en måltid, som bl.a. innehöll hetvägg. De återupplivningsförsök som då stod till buds, d.v.s. åderlåtning, lavemang och retning med fjäderpenna långt ner i halsen, var utan effekt. Adolf Fredriks död avskräckte inte svenska folket från semmelåtning. Vi lär nu vara uppe i 40 miljoner semlor per säsong och fler lär det bli.

Inga Lisa Gustafsson

ILG 2010

Hantverk från förr

Gårdsgårdar fanns redan på järnåldern och är därmed en av de äldsta stängseltyper vi känner till.

Gårdsgården har blivit på modet igen och syns ibland nu även i fina villakvarter, där den egentligen inte hör hemma. En gårdsgård är ingen prydnadssak utan fyller en funktion, från början genom att stänga ute lösgående djur från odlingsmark och senare för att inhägna djuren.

Gårdsgårdstyperna har sett olika ut i olika delar av landet. I södra Sverige har man kapat störarna jäms med gårdsgården, i Dalarna kunde de ofta sticka upp flera meter över marken. Detta byggnads sätt berodde på att man, när störarna ruttnade nedtill, lätt kunde knacka ner dem i marken igen.

Idag behöver vi gårdsgårdar för att stänga ute vilda djur såsom rådjur, älg och vildsvin. Vill man stänga ute rådjur som ju lätt kan hoppa ett par meter, bygger man en gårdsgårdstyp där störarna sitter tätt. Då behöver inte själva gårdsgården vara två meter hög. I stället hindrar störarna djuren från att hoppa, samtidigt som de inte hindrar någon sikt.

En gårdsgård består av störar och vidjor. Traditionellt används gran och en som virke. Gran har varit vanligast, en har använts i södra Sverige och på Gotland. Störarna ska helst vara av virke som är gammalt, minst åttio år. Är virket bara femtio år, håller gårdsgården bara hälften så länge. Under

självhushållningstiden samlades och bevarades material till hantverks- och bruksföremål för kommande tider, sorterades ut och sparades, även gårdsgårdsvirke.

Störarna bränns där de ruttnar först, där marken möter luft, så de blir ordentligt kolade nertill. Hetan gör att kådan tränger ut till ytan och bildar en rötskyddande yta. Vidjorna värms över eld eller ångkokas för att blir mjuka och böjliga.

Om man skakar i en gårdsgård, ska det svaja 18 störpår bort. Då är den rätt bunden. Om det är rätt virke ska den kunna stå en mansålder, d.v.s. minst trettio år.

Störarna i ett störpår bör vara olika höga. Enligt traditionen visade störarna vem som ägde gårdsgården. Fastigheten på den sida av gårdsgården, som hade kortast störar, var den som ägde gårdsgården. Vid sekelskiftet 18-1900 beräknades våra gårdsgårdar ha räckt mer än 14 varv runt jorden.

Kulturhistoriskt sett är gårdsgårdsbindning ett viktigt hantverk, som vi kan ha god nytta av än idag. Vi lär av det förflutna även om gårdsgårdarna flyttar från fåbodvallarna till villakvarteren.

Inga Lisa Gustafsson

Källa: UNT

Läs också Bygd och Natur nr 4/2009

*Gårdsgård mitt i byn,
bakom kulturhuset Vega*

Osynlige Bengt

Redan som liten grabb hörde jag mina föräldrar tala om ett par goda vänner från ungdomstiden, vilkas förstfödda hette Bengt och var några år äldre än jag. Av någon anledning så träffades aldrig Bengt och jag någonsin under uppväxtåren.

När jag kommit upp i tonåren, så berättade man att Bengt börjat spela dragspel och tog lektioner hos någon bälgaspelets mästare.

Åren gick, utan att jag fick se en skymt av den mångomtalade Bengt. Man framhöll att han var en riktig ”dängare” när det gällde att hantera sitt dragspel. Begreppet ”Accordeon Club” förekom

i sammanhanget, vilket lät mycket imponerande i mina öron.

Nu förflyttar jag mig i tiden med ett jättesprång och landar i slutet av 1970-talet. Göte Lindblad, dragspelaren Hasse Lindberg och jag skulle spela på en danstillställning i Baldersgården i Upplands Väsby. Hasse Lindberg måste tyvärr, på grund av sjukdom, lämna återbud dagen innan vi skulle fullgöra vårt uppdrag.

Nu var goda råd dyra. Vem skulle vi nu hitta som ersättare för den duktige Hasse Lindberg?

JK: S-E Sreed

– Göte ringde mig på speldagens förmiddag och meddelade lättad, att han fått tag på en dragspelare som lovat att ställa upp med oss. Det var enligt utsago en gosse med stor rutin, så allt verkade vara i sin ordning inför kvällens spelupptrag.

Göte och jag infann oss i god tid i Baldersgården, för att finnas på plats när den okände vikarien anlände.

Det visade sig vara en ganska kortväxt, glasögonprydd gosse i femtioårsåldern, som trädde in i salongerna. Han var iförd en blå blazer och ljusgrå byxor samt en oklanderlig vit skjorta. Under hakan satt en lång svart fluga, av den modell som förekom i musikerkretsar i början av 1940-talet. Jag fick en osökt känsla av att hela karlen var stigen direkt ur det 40-tal, som passerat för trettiofem år sedan. Han presenterade sig som Bengt, där han kom släpande på en stor dragspelsväska och dessutom en jättestor, till synes mycket tung, resväska.

Sedan vi hälsat honom välkommen och han packat upp sitt stora dragspel, så stämde vi fiolerna och resonerade som hastigast om repertoaren. Göte föreslog ett par vanliga melodier att starta kvällen med. Vi satte fiolerna under hakorna och Göte skulle just stampa in den första melodin, när vår dragspelare plötsligt lade ifrån sig sitt dragspel, böjde sig ner och öppnade resväskan som han kommit kånkande på. Den var proppfull med en stor A4-pärm och en otrolig mängd notblad, som tydligen låg sorterade i viss ordning. Han tittade i pärmen, plockade fram ett par notblad, ställde dessa på notstället, hängde på sig dragspelet och sa: ”OK grabbar, då kan vi köra igång.”

När vi spelat de båda första låtarna, så var det omedelbart dags för nästa ”stack”. Nu upprepades plockningsprocessen på nytt. Dragspel av, slå i pärm, plocka fram notblad på notstället, dragspel

på och köra igång. Herre Gud; karl’n kunde inte alls spela en låt utan att stirra i notpapper.

Trots att vi fick leva med vår dragspelande broders ritual som nödvändig ingrediens, lyckades vi komma igenom hela spelkvällen. Det var sannerligen en mycket märklig övning, som jag sent kommer att glömma.

För vår vikarie för kvällen var detta tydligen en helt normal företeelse. Han måste ha varit en sällsynt tålmodig och god ordningsmänniska, som kunde stå ut med och klara av detta eviga pärmslående och plockande med notpapper mellan varenda låt. Antalet spelade låtar per tidsenhet reducerades åtskilligt genom hans återkommande övning i den stora resväskan.

Göte och jag upplevde en stor del av kvällen som väntetid, och var efteråt överens om att kvällens vikarierande dragspelare inte var av den art vi drömt om, hur väl och nyanserat han än spelade, när han väl kom igång efter letandet i väskan.

När vi var på väg hem efter spelningens slut, så slog det mig plötsligt: killen hette ju BENGTT! När nu Göte nämnde hans efternamn, så stod det klart att vi hade spelat en hel kväll med den Bengt jag hört talas om under en halv mansålder, ända sedan barnsben.

Ibland ter sig livet faktiskt mycket märkligt. Man möts och man skiljs, och ibland blir man klar på vem man mött, först när man skilts.

Den osynlige Bengt har jag ej hört eller sett någon av sedan den där spelkvällen i Baldersgården för trettio år sedan. Så kan livet ibland te sig, till och med bland musikanter.

Utdrag ur: ”Gläntor, möten med musikanter genom sju decennier”)

Lars Erik Jansson

Illustration: S.E. Sved

N:o 78

1934 kom del 2 av ”I skog och mark – 40 vandringar i Stockholms omgivningar” av Folke Thörn ut.

I den finns beskrivningar av många trevliga vandringar, som då kunde göras i Stockholms-trakten. Kanske kan man göra dem även idag. Vi återger här vandring N:o 78, som delvis går genom vår kommun. De, som någon gång cyklat Fysingen runt känner igen sig även fortsättningsvis. Följ med!

”Förbi 1100-talskyrkor och 1600-talsslott kring sjön Fysingen.”

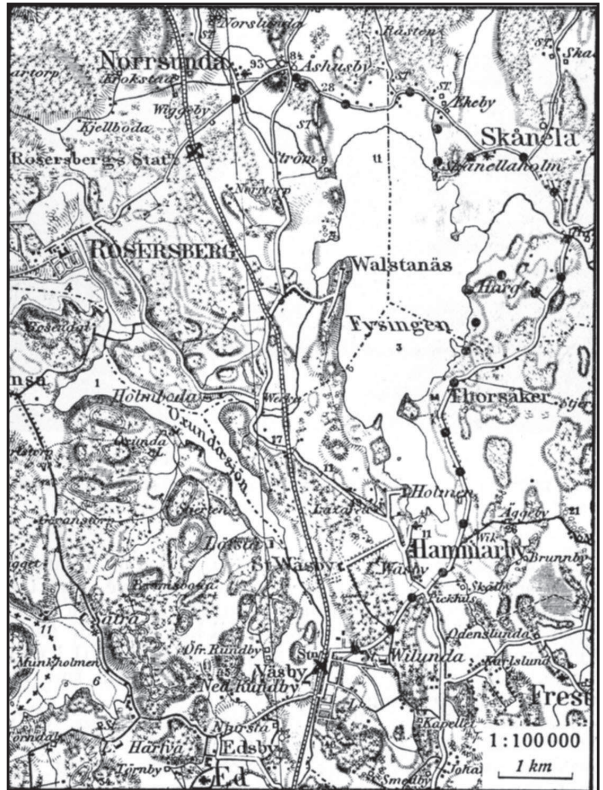
Denna söndag lösa vi biljett från Centralen tur och retur Rosersberg för kr 2:25. Lämpliga tåg-tider äro 8.15, 9.05, 10.05 eller 11.05, vilka tåg alla stanna i Väsby, där vi skola börja promenaden. Tillbaka från Rosersberg på e.m. kunna vi ta antingen 13.36 eller 16.06. (Tiderna gälla vinterhalvåret 1933-34). Vandringens längd blir c:a 16 km.

Alltså; vi har stigit av i Väsby och gå nu vägen framåt i nordostlig riktning genom ett trevligt skogsbestånd och möta så stora landsvägen Stockholm-Uppsala. Men den slippa vi som väl är genast – den går väster om Fysingen, och vi skola vandra utmed sjöns ostsida.

Lätta morgondimor svepa över en-backar och stubbåkrar, och en rikedom av röda rönnbär lyser fram genom allt det mjuka, svepande gråa. Men det lättar på framåt förmiddagen, och när landsvägen böjer av mot norr, och vi vandra in under den övermåttan ståtliga långa lindallén fram till Torsåker, se vi Fysingen glindra fram mellan lindarnas ståtliga stammar. Här inne är det högt till det grönskade taket, en praktfullt susande pelargång, där de sekelgamla trädens ädla resning erbjuder en ovanligt tjusande och imponerade anblick! Rakt framför oss se vi så Tors-

åkers vita fasad, ett gods med anor från 1300-talet, då det bortbyttes från Sko Kloster till Herr Magnus Jonsson Sik. Efter att i olika perioder ha varit i kronans ägo, inlöstes det år 1722 av president Fr. Gyllenberg, vars arvingar tyvärr nödgades sälja det på auktion. Så tillhörde det flera adelsätter. – Den nuvarande huvudbyggnaden uppfördes på 1870-talet av greve H. Wachtmeister på redan befintliga grundmurar från 1600-talet. Restaurerat 1902 av kabinetskammarherren friherren G.F. Åkerhielm är det ett onekligen parant corps de logis, om man ej sätter särskilt värde på den aldeles speciella charm, som följer gamla hus åt.

Strax öster om gården, där röda staketet slutar, gå vi genom en grind och in i en härlig beteshage, vars täta gräsmatta fjädrar under fötterna. Kanske kan vi finna kantareller här under de gamla björ-

karna, men det är allt fortfarande relativt torrt i markerna, och gula löv lura oss gång på gång till små avvikelser från den smala vägen.

Här inne i hagen till vänster finna vi nu utan svårighet dubbla rader av ärevördiga stubbar, de tyvärr enda resterna av en helt säkert utomordentligt pampig allé, som för oss ut på en udde i Fysingen. Under höga vårdträd av alm skymta vi här de torvtäckta grundmurarna till ett stort hus, som för länge sedan skattat åt förgängelsen. Gulnande löv singla långsamt ett efter ett över murresterna, och små höstkalla gråa vågor klucka metalliskt mot strandbrinkens stenar. Vad som här varit och farit vet jag ej, men nog ter sig denna plats än idag som ett lockande läge för en stormansboning.

Men vi fortsätta och klättra snart över ett dubbelstaket för att kunna följa stranden än ett stycke. Ute på nästa udde finna vi en gammal stockhydda, fiskebod, som har en härlig utsikt över Fysingens vidsträckta yta. Härifrån gå vi så en smal stig, som i östlig riktning för oss upp till Hargs gård, helt säkert en plats med mycket gamla anor. Redan ordet hargh uttrycker ju att här varit en offerplats i den grå forntiden.

Ännu ett par steg, och så möta vi landsvägen igen. Därefter någon kilometer norrut och vi passera ett gammalt f.d. dragortorp, flankerat av en ålderstigen väderkvarn på andra sidan om vägen. Vid nästa avväg hålla vi rakt fram och gå förbi ännu ett soldattorp, innan vi småningom komma fram till

Skånela 1100-talskyrka.

Vackert belägen på en liten kulle gör den ett utomordentligt tilldragande intryck med sitt fyrkantiga, höga torn, som nästan för ens tankar till en italiensk kampanil. Tornet, som höjer sig över själva koret, är en egendomlig byggnadsdetalj, som endast återfinnes på ytterligare tre Upplandskyrkor, däribland Norrsunda, som vi längre fram passera. I norr ligga tre tillbyggnader: längst åt öster sakristian, därintill den s.k. nykyrkan, och väster om denna Jenningska gravkoret. Vapenhuset ligger på södra sidan. Inuti gör kyrkan samma stränga, värdiga intryck, som så många andra av Upplands gamla tempel. En kall höstdager silar genom de gröngamla rutorna in på grovt putsade valv och murytor samt de sparsamt förekom-

mande men vackra prydnaderna. En känsligt och vackert snidad madonna har fått en alltför anspråkslös plats vid uppgången till predikstolen. I gravkoret se vi bilden av Johan Jennings, en av innehavarna till

Skånelaholms fideikommiss,

dit vi nu ha en knapp kilometer i sydvästlig riktning.

Vinden virvlar om bland parkens vissna blad och strån, men den gamla, halvt igenvuxna karpdammens blanka öga speglar himlens färande skyar nu som under svunna sekler. Redan 1276 möter oss godset i hävderna. Då såldes det nämligen av konung Magnus Ladulås till Sko Kloster. Så blev gården reducerad, förlänades 1634 till en Patkull, som redan 1841 avyttrade den till presidenten Anders Gyldenklou. Denne lät uppföra det ståtliga slott, vars kraftiga murar, till synes oberörda, trotsat väder och vind. Den vackra portalen till det utskjutande trapphuset, byggnadens ädla resning och de pompöst svängda gavlarna – det är ett värdigt minne från Sveriges storhetstid. Om nyare tid däremot skvallra alla växthusen i trädgården. – Från år 1753 blev gården fideikommiss inom den Jenningska släkten ända till 1918, då fideikommissrätten upphävdes, och godsägare G. Belfrage inköpte den. Numera (d.v.s. 1934) äges den av fil.dr. Herbert Rettig.

Så följa vi en smal väg, som förbi ekonomihuset för oss upp till Ekeby kvarn, där vi änyo möta landsvägen. Strax intill den gamla gården Åshusby finna vi den s.k. Kung Nordians hög. Denna väldiga gravhög hänför sig till Njord, Odens direkte ättling bland Ynglingarna. En ståtlig bautasten kröner högens topp och ett flertal mindre kullar kransa dess fot.

Ja, så passera vi Norrsunda kyrka, även den från 1100-talet, vilken utom flera runminnesmärken även har vackra 1400-talsmålningar i valven. Utrymmet medger dock ej någon detaljerad beskrivning av kyrkan. Kanske även tiden nu blivit knapp och vi gå därför vidare tvärs över stora chaussén och ha nu endast några hundra meter kvar ner till slutmålet – Rosersbergs station.

Fattigvård på 1700-talet

Fattigvården i Sverige var fram till mitten av 1700-talet i många avseende oreglerad. Såväl fattigvårdens omfattning som dess organisation varierade stort mellan olika lokalsamhällen. På landsbygden var det ofta enskilda ståndspersoner som gjorde stora insatser för att värna om de fattiga.

Från mitten av 1700-talet och framåt fick fattigvårdsfrågan allt mer uppmärksamhet i landet, inte minst i de högre samhällsskikten. År 1763 fick Sverige den första allmänna fattigvårdslagen. I praktiken var dock inte skillnaderna så särskilt stora mellan åren före och åren efter 1750. Centralmaktens försök att påverka socknarna var förgäves. I slutändan var det fortfarande de enskilda sockenstämmorna som enades om fattigvårdens utformning. Även efter 1700-talets mitt var insatser från enskilda jordägare av största betydelse för fattigvården.

I 1686 års kyrkolag fastställdes att alla socknar var skyldiga att anlägga fattigstugor. Detta kom inte alls att följas. Av 88 studerade socknar, i den del av Stockholms län som låg norr om huvudstaden, hade endast sju av dem fattigstuga år 1700. En av de sju socknarna var Ed. Bakgrunden till den fattigstugan är okänd. Däremot är det bekant hur det gick till när socknen, vid mitten av 1700-talet, fick en ny fattigstuga. I november år 1747 hölls en stämma i socknen. Kyrkoherden kallade in församlingen i sockenstugan och tog därefter till orda:

- Och blev dem kunnigt gjort, huruledes högvälborne herr amiralen och landshövdingen Ankar-crona på Runsa säterigård, av kristelig ömhet för socknens fattiga hade till en ny fattighusbyggnad utlovat tvåtusen heltegel och nödig halvtegel såsom ock kalk, det församlingen hade frihet att avhämta när de behagade.

Utöver Theodor Ankarcronas material för anläggande av en ny fattigstuga hade även statssekreteraren Leonhard Klinckowström på Lövsta lovat att skänka en kontant summa pengar, som skulle användas till att köpa förnödenheter till fattigstugan. Sockenborna uttryckte sin ödmjuka

tacksamhet för dessa herrars omsorg om de fattiga i bygden och de hemmansinnehavare som hade skog på sin mark förband sig även att framköra timmer till bygget av stugan.

Ett halvår senare, våren 1748, hölls en ny stämma i ärendet. Då läste ett ombud upp ett brev från Klinckowström, där denne betonade, att den summa pengar han hade donerat till förnödenheter åt den kommande fattigstugan, endast fick användas till detta ändamål. Några indikationer i sockenstämmoprotokollen på att man planerade att använda pengarna till något annat än just detta finns förvisso inte, men måhända visste Klinckowström mer än vad protokollen avslöjar. Vid denna stämma diskuterades även var den nya fattigstugan skulle stå. Stora Wäsbyombudet förde talan för säteriets underlydande hemman och argumenterade för att den nya stugan borde stå på samma plats som den gamla. Övriga närvarande sockenmän menade att placeringen kvittade, medan kyrkoherden ville ha den nya stugan närmare kyrkan, dels för att det skulle resultera i mer allmosor, dels för att han själv lättare skulle kunna besöka de fattiga. Det konstaterades att ”häruti kunde nu ej ske något visst slut förrän respektive herrskaper skulle ytterligare höras uti denna punkt.”

Vid ett kommande möte enades man om att den nya fattigstugan skulle uppföras på den plats där den gamla stod.

Ärendet tog ny vändning i januari 1749. Kronobefallningsmannen, välbetrodde Anders Wänerberg tog till orda vid en ny sockenstämma och meddelade att högvälborne herr Theodor Ankar-crona utfäste sig att allena och utan församlingens gravation, uppsätta låta, efter medföljande ritning, en stenbyggnad, av 25 alnars längd och 10 alnars bredd, innehållande trenne rum, nämligen skola och sockenstuga, tvenne fattigstugor, och trenne kammare för socknens flickebarn, förutom en innebyggd förstuga.

Det enda församlingens övriga innevånare behövde ombesörja var att riva den gamla förfallna fattigstugan och tillsammans utföra de dagsverken

som behövdes för att forsla fram material och färdigställa den nya byggnaden, alla omkostnader skulle Ankarcrona stå för. Protokollet avslutades med en notering om att ”församlingens ledamöter gladdes högeligen över denna högbemälte herres nåd.”

Ankarcronas bygge är närmast en övertydlig gest. Medan andra släkter fick nöja sig med att ge föremål till kyrkan för att etablera sig i socknen, hade Ankarcrona resurser att skänka en gåva av helt annan magnitud till lokalsamhället. Han kände helt säkert behov av att snabbt markera sin ställning i socknen. Till skillnad från tidigare Runsaägare kom han inte från någon namnkunnig, högadlig familj och han hade inga andra gods i riket. Runsa var hans säte och godset skulle bli hans ättingars bas i framtiden, då gällde det att visa att slakten förtjänade samma respekt som tidigare Runsaägare åtnjutit. I Ankarcronas agerande finns tydliga patriarkala drag. Redan anläggandet av en byggnad som kom hela socknen till gagn, inte bara hans egna underlydande, visar att han hade ambitioner att vara allas ”gode fader”. Samtidigt framhävde han den olikhet som förelåg mellan honom och övriga sockenbor. För det första skedde alla kungörelser högtidligt och via ombud. Ankarcrona sänkte sig inte till att själv närvara vid stämman. Vidare var det inte Ankarcrona som kom till folket, utan folket skulle komma till honom och avhämta byggmaterialet. I detta låg säkert en viktig symbolik.

Inte heller ombesörjde Ankarcrona själva byggnationen genom eget folk, utan det ålåg övriga sockenbor att riva den gamla stugan och genom dagsverken forsla fram det material som behövdes till byggnationen. Det hade säkert varit smidigare att leja några arbetskarlar. Det hade emellertid inte inneburit samma symboliska värde. Nu fick hela socknen arbeta för att färdigställa Ankarcronas bygge. I detta rymms en aspekt av samhörighet mellan det nya herrskapet och folket, men också en tydlig påminnelse om de skilda världar de levde i.

Samtidigt måste projektet ha varit en markering gentemot övriga herrskap i trakten. Nykomlingen på den lokala arenan visade upp sina resurser och ambitioner. ”Den goda gärningen” var en måttstock på socialt anseende. Det innebar status att stödja de fattiga.

Emellertid finns ytterligare en dimension. Ankarcrona innehade posten som landshövding i Stockholm åren 1743-1750. Under denna period iscensattes en kampanj för att förbättra fattigvården i landet. Initiativtagare till denna satsning var den år 1748 grundade Serafimerordern. Dess främsta mål var att åtgärda de stora fattigvårdsproblemen i Stockholmsområdet. Redan samma år som Serafimerordern grundades inleddes detta arbete, genom att man förmådde kungen att skicka ett brev till alla landshövdingar i landet för att på så sätt inventera vilka fattigvårdsåtgärder som förekom.

När detta brev nådde Theodor Ankarcrona grep han omedelbart tag i frågan och inledde undersökningar om fattigvården i länets alla socknar. Han fann att den i många avseenden var bristfällig. För att förbättra situationen för de fattiga gjorde han därför ett förslag om en regional fattighusförordning i Stockholms län, som insändes till Serafimerordern. Serafimerorderns medlemmar var fulla av beröm för Ankarcronas nit att försöka hjälpa de fattiga i sitt län.

År 1750, samma år som Ankarcrona avled, var arbetet med hans fattighusförordning klar. I förordningen slog han fast att alla socknar skulle bygga fattigstugor, han diskuterade de skyldigheter som han ansåg att ståndspersoner hade att hjälpa de fattiga och han drog upp riktlinjer för hur naturprodukter skulle anskaffas för de fattigas nödtorft. Ankarcronas fattighusförordning är unik så till vida att det är den första regionala förordning angående fattigvård i Sverige som påträffats.

Förordningen var inte bindande. Den frihet och det självstyre som socknarnas innevånare åtnjöt, innebar att en landshövding inte kunde pådyvla befolkningen sin vilja. I stället var det upp till sockenstämmorna i respektive socken att besluta om hur de skulle agera. Resultatet var blandat. Vissa socknar godtog förordningen och rättade sig efter den, andra menade att Ankarcronas idéer var ogenomförbara för deras del, medan andra tog fasta på vissa av paragraferna. Tydligt är att det var i frälsedominerade socknar med starka ståndspersoner, som reaktionerna var mest positiva.

Genom denna insats i ”sitt” lokalsamhälle visade Ankarcrona att han var en landshövding

som levde som han lärde. Faktum är att exakt det uttrycket användes om honom i samtiden. I Edvars Carlesons minnestal över Ankarcrona framhöll Carleson att Ankarcrona gjorde viktiga fattigvårdsinsatser, ”och som han lärde, så levde han ock.”

Det kan konstateras att tillkomsten av Ankarcronas fattighus vid just denna tid inte var en slump. Vid mitten av 1700-talet var fattigvårdsfrågan i fokus i samhället. Antalet tiggare i landet växte hela tiden, inte minst därigenom att fattigvården eftersatts under stormaktstidens myckna krigande och att det nu, vid frihetstidens början, fanns mängder av soldater som behövde försörjning. Även om Ankarcrona tycks ha varit en osedvanligt drivande person i fattigvårdsfrågor, var hans agerande alltså tydligt del i en nationell kontext. Runt om i landet gjordes liknande lokala insatser.

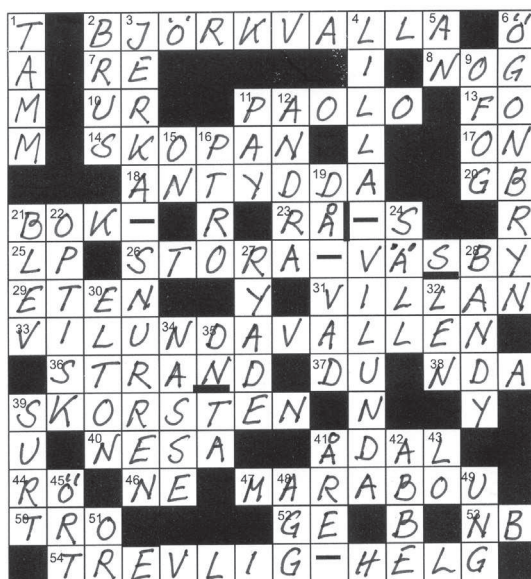
Också under återstoden av 1700-talet var fattigvård ett ämne som dök upp på sockenstämmans dagordning och även fortsättningsvis var det enskilda herrskap som stod för fattigvårdsinsatserna. Det första större ärendet dök upp på en stämma år 1770, då taket på fattigstugan krävde omläggning. Efter besiktning hade man enats om att ett spåntak

vore bästa lösningen. Stämman ansåg emellertid att man inte kunde fatta beslut om detta, då Runsas ägare var bortrest och därför inte hade tillfrågats i ärendet. Rådningen blev, att Runsas inspektor, Erik Strandberg, som närvarade vid stämman, försäkrade, att hans patron, Beata von Schoting, inte skulle tveka att bidra till detta ändamål.

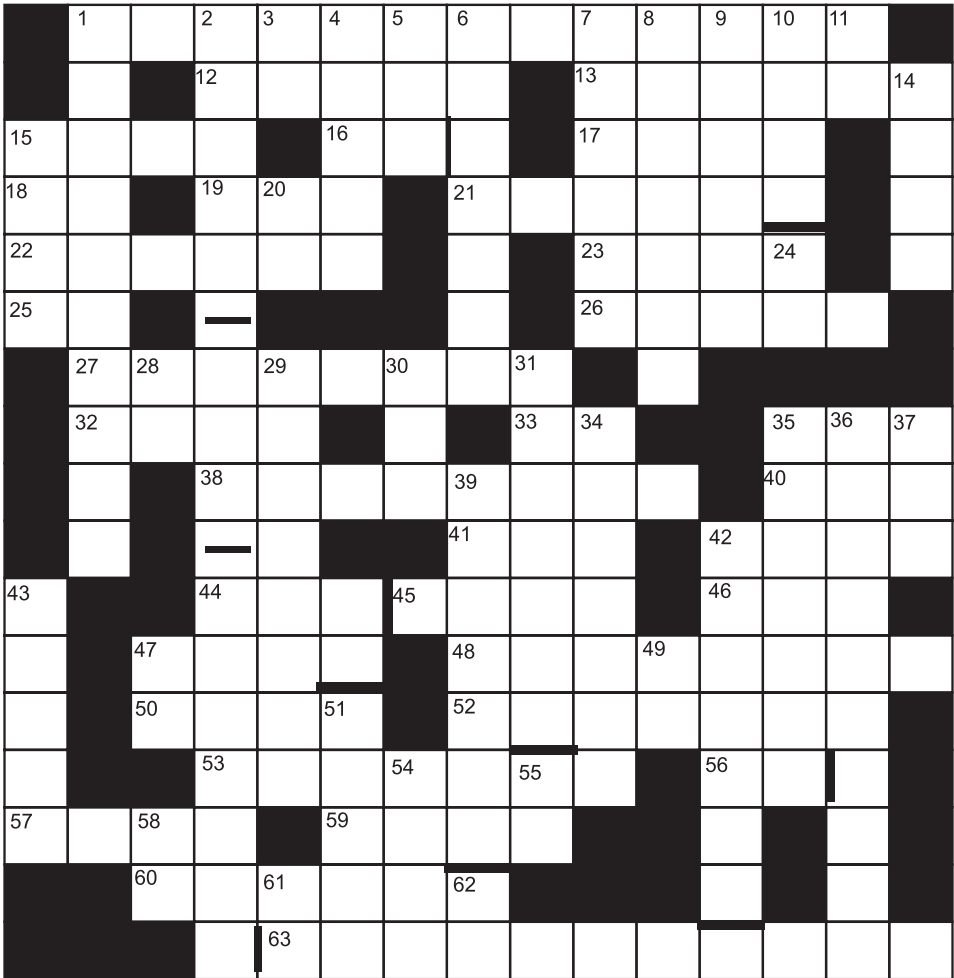
På en sockenstämma 1784 diskuterades ett cirkulärbrev från landshövdingen angående missväxten i Stockholmsområdet. Hur illa var det i socknarna? Eds allmoge svarade att de bland annat genom hjälp och stöd från sina herrar och husbönder klarat sig bra och att de senare även lovat att de skulle ”draga nödig försorg för deras utkomst till dess bärgningen infaller”. Sockenstämmoprotokollet avslutades med att de församlade prisade Guds godhet, ”som förlänt oss ett så milt tidevarv, då den fattige intet blir lämnad utan hjälp i nöden”. Återigen är det tydligt att herrskapen tog ansvar för såväl de fattiga som övriga sockenbor i nöd och även förband sig att framgent göra detsamma, om svåra tider stundade.

Ur doktorsavhandlingen Herrskapen och den lokala politiken Eds socken ca. 1650-1900 av Joakim Malmström.

Lösning till Julkorsord 2009

Korsord 1-2010

Konstruktör: Lennart Hedlund. Lösningen insändes senast den 15 mars till:
Hembygden, Box 40, 194 21 Upplands Väsby. Märk kuvertet ”KORSORD”

Vågrätt

- 1 Yrke man kan få dagen efter
- 12 Sörmlands-Närkes apostel
- 13 Har välvårdat yttre
- 15 Finns i kapprock
- 16 Brittisk motororganisation
- 17 Gammal regentitel
- 18 Växer i våtmark
- 19 Ska man ha för mödan
- 21 Tycker spanjorer om
- 22 Är vi väl alla någon gång
- 23 Kan affärer leda till
- 25 Danskt ä
- 26 Vik av Röda Havet
- 27 Kommer tillbaka
- 32 Sådan visp finns
- 33 Förled
- 35 Himlakropp
- 38 Förfallen
- 40 Nederländskt flygbolag
- 41 Omvårdnad
- 42 Med La det franska namnet på Haag
- 44 Sådan knopp finns
- 45 Sittmöbel
- 46 Lär man i skolan
- 47 Symaskin
- 48 Fåmannavälde
- 50 Kan vara dovt
- 52 Skall följas exakt
- 53 Folke Ericsson, gammal Väsbybo
- 56 Löwenströmska sjukhuset
- 57 Läran om moral
- 59 Lastvagn
- 60 Grundämne
- 63 För krigsfartyg

Lodrätt

- 1 Tidigare Väsbybo och Optimusare
- 2 På sin tid välkänd Runbybo
- 3 Tillägg
- 4 Björnkloört
- 5 Hon som vinkade
- 6 Ytterligare en Runbybo eller presenten till Fars Dag
- 7 Anbringa för att göra klart för funktion
- 8 Kan tyda på farlighet
- 9 Krukväxt
- 10 Är de små i mormors ögon
- 11 Smörknivmaterial
- 14 Stridsvagn
- 15 Lägga bort
- 20 Sommartillflykt för många
- 24 Adressangivelse
- 28 Inrättat 1840
- 29 De första grunderna av ett ämne
- 30 Är förbjuden
- 31 De var lirare de
- 34 Öde
- 35 Oanständig
- 36 Fördömd
- 37 Tidigare företagsnamn
- 39 Moderna maskiner
- 42 Stad i Nordholland
- 43 Skrev om Lort-Sverige
- 49 Ska man ha numera
- 51 Upplever
- 54 Intet
- 55 Lättare båt
- 58 Hjälporganisation
- 61 När det våras ibland bergen
- 62 Förbund

Lösning till julkorsordet på sidan 29

Svar till ”Fönster mot Väsby”:

Skulpturen finns utanför Löwenströmska sjukhuset.

Vinnare:

Karin Andersson & Yvonne Nilsson

Vinnare: Julkorsord 3-2009

Mona & John Bouvin

Ulla-Britt Löfgren

Nils Persson

Upplands Väsby Hembygdsförening
Box 40, 19421 Upplands Väsby
Hembygdsgårdens adress:
Hagvägen 2/Pukslagargatan

Hyr lokal med atmosfär!

Upplands Väsby Hembygdsförening erbjuder Nedre Runbys LADUGÅRD till konferenser, årsmöten, kurser, dop, minnesstund m.m. Hyresansvarig ska vara lägst 25 år.

LADUGÅRDEN är en handikappvänlig lokal med plats för upp till 50 personer.
Tillgång till kök med utrustning för enklare tillagning av förtäring.
Diskmaskin finns ej.

Eventuell avbokning måste ske senast 14 dagar innan tidigare överenskommet
hyrestillfälle. Sker avbokning senare, debiteras en avgift med 450:-.

LADUGÅRDEN ligger på bekvämt avstånd från pendeltågstationen i Upplands Väsby. Det finns en stor parkeringsplats i anslutning till pendeltågen och närhet till ladugården. Buss 562 från pendeltågsstationens västra sida(Runbysidan) med hållplats 150 meter från ladugården.

Priser:

Halvdag / kväll 600:-

Heldag 1.200:-

Reservation för prishöjningar

Uthyrning:

Ingegerd Peterson 08 590 347 76

Siv Rydén 08 590 333 46

Telefontid för uthyrning av lokal
end mån-fre 9.00 – 16.00

Foto: Gunborg Lejon

Upplands Väsby Hembygdsförening

Box 40 194 21 Upplands Väsby

ANSÖKAN OM MEDLEMSSKAP

Datum

SÖKANDE

Förnamn	Efternamn	Född år
Address		
Postnummer	Postadress	
Telefon	Mobil	
E-mailadress		

MEDSÖKANDE (ev)

Förnamn	Efternamn (om annat än ovanstående)	Född år
---------	-------------------------------------	---------

YRKESERFARENHET/ INTRESSEN

Främst sådant som du bedömer kan vara av intresse inom föreningens verksamhetsområden.	
--	--

Upplands Väsby Hembygdsförening
Box 40, 194 21 Upplands Väsby
Hembygdsgården: Hagvägen 2 / Pukslagargatan
Telefon 08-590 826 40
Plusgirokonto 29 81 91-8

STYRELSE 2009-2010

Kjerstin Björkman, ordförande	Telefon 590 320 82
Klas Lundkvist, vice ordförande	590 936 81
Marianne Söderström, sekreterare	590 338 38
Inger Nyström, kassör	590 820 93
Barbro Kvist, ledamot	590 917 21
Vanja Edwinson ledamot	590 344 66
Susanne Bergman ledamot	590 858 84

ERSÄTTARE

Barbro Fredriksson	590 339 86
Bo Torpare	590 894 44
P O Mörkens	590 884 69
Gun-Britt Welander	590 843 19
Roland Storm	590 763 64
Elisabeth Cederlöf	590 318 26

MEDLEMSBLADET HEMBYGDEN

Inga Engdahl, ansvarig utgivare	590 300 20
Inga Lisa Gustafsson	590 336 42

REVISORER ORDINARIE

Lars Eklund	ERSÄTTARE Eva Michal
Göran Sandberg	Anette Ehrnholm

UTHYRNING AV LADUGÅRDEN

Ingegerd Peterson	590 347 76
Siv Rydén	590 333 46

Valberedning

Anna-Liisa Bergman, Jane Korpi, Leif Welander